

Tiit Aleksejev

Tõlkija I

Vaikus. Siis kuulsin häält.

li 4, 16

Dorpat, 1706, hukkamiseelne

Hilja on, und ei tule, viimane öö enne pimedust, ma näen kujundeid, kujutluspilte, valgust ei ole, ei olegi vaja, varsti pole enam midagi, kas see ongi lõpulejõudmine, rida, sõna, koma, punkt keset valget eimiskit, lendu tõusnud linnu jälg lumeväljal, ere silmipimestav tühjus.

Ma sündisin Liivimaal Kambja pastoraadis, keset ööd. Vaga Andreas ütles, et ma tahtsin juba väiksenä kirikuõpetajaks saada, et ma olin lastele jutlusi pidanud, aga ma ei usu teda. See pole see, mida mina mäletan, ma käsutasin neid väikesi põrgulisi ja põrgulised jooksid nagu Issanda enda rusika eest.

Koolis käisin ma Tartus isand Dieter Meissneri juures, see oli vastik, seejärel Riias, see oli samuti vastik, ja seejärel Kielis, see oli tore. Ma õppisin teoloogiat, aga mitte selleks, et kantslisse tõusta ja jutlusi pidada. See oli ainus distsipliin, mille omandamise eest oli vaga Andreas nõus maksma. Need olid head aastad seal Kielis. Mina, Adrian, olin rõõmus kui Nebukadnetsar, muretu oma kijas ja õnnelik oma palees. Sellest neetud duellist hoolimata... Kahju oli ainult sellest, et see oli viimane piisk vaga Andrease karikas ja ta otsustas mind koju tagasi kutsuda. Tagasi Liivimaale.

Seal ma siis seisin, kadunud poeg, vigastatud randme ja raske südamega. Vaga Andreas vaatas mind kortsus kulmul nagu vaarao ja ei öelnud midagi ja ega minulgi talle suurt midagi ei olnud öelda, me olime teineteisele võõraks jäänud. Aga ta oli mu isa ja mul ei olnud kuhugi minna. Ma olin üksainus suur segadus, pimedus Issanda telgis.

Me söime vaikides, kahel pool messingist kandelaabrit. Söök oli vilets ja vein oli veelgi viletsam. Hirmunud näoga teenijatüdruk, kes lõhnas sibula järele, viis nõud laualt. Liivimaa, mõtlesin. Anus mundi.

„Klaretti?“ küsis Vaga Andreas.

„Jah,“ vastasin viisakalt. „Palun.“

Vaga Andreas võttis kapist karahvini, milles loksus midagi hägust, ja täitis klaasid. Me jõime vaikides ja ma vaatasin oma isa. Ta oli alles neljakümne kolme aastane, aga nägi välja nagu vana mees. Kottis silmaaluste ja kiilas pealaega, kõhn, luud nagu hambad nähtaval. Ja ta silmad olid kurvad nagu koeral. Ta oli ükski, ja ühe koha peal. Nagu vana kuub, mis on nagisse unustatud. Ma vaatasin teda ja mul oli temast kahju.

„Mida sa teha kavatsed?” küsis ta viimaks.
„Ma ei tea,” ütlesin, ja see oli aus vastus.
„Mida sa teha tahaksid?” küsis ta.
„Armee,” ütlesin. „Rootsi vägi.”
„Liha,” ütles ta.
„On seda veel?” küsisin lootusrikkalt. „Midagi teistsugust?”
„Armee on liha,” ütles tema.
„Miks mitte?” küsisin trotslikult. „Parem kui see siin.”
„Mis on „see”?” küsis ta. „Sa ütled kogu aeg „see”. See on asesõna. Räägi selgelt.”
„Ma ei oska,” vastasin.
„Oskad küll,” ütles tema. „Sa oled keeltes hea.”
„Rääkimises,” ütlesin.
„Sa räägid kreeka keelt,” ütles tema. „Ja ladina keelt. Ja maakeelt. Paremini kui mina.”
„Keeled jäävad mulle külge,” ütlesin. „On alati jäänud.”
„Võib-olla oled sa selleks kutsutud,” ütles ta. „Me kõik oleme millekski.”
Ma ohkasin, sest see oli tuttav jutt. Isade jutt poegadele. Väljas oli tormiseks läinud, tuul lõgistas aknalauke. Tal pole isegi teenrit, kes neid kinni paneks, mõtlesin põlgusega. Ainult see juhm tüdruk. Ma tõusin püsti.
„Oota,” ütles tema.
Ma istusin tagasi.
„Ma võiksin rääkida Fischeriga,” ütles ta ja rüüpas peekrist. „Ta leiaks sulle Rootsi väes midagi. Aga see oleks raiskamine.”
Ma tundsin, kuidas minus tõstis pead midagi tumedat. Viha, mis oli mind alati kütnud. Mind kuhugi viinud. Mina pole sina, mõtlesin. Ma olen sinu poeg, aga ma ei pea saama samasuguseks nagu sina. Ma ei taha selliseks saada. Ma ei taha alustada ega lõpetada kolkaküla õpetajana. Vana ja kulunud mehena, kes räägib kulunud sõnu. See pole minu alfa ja oomega. Pole kunagi olnud.
„Aita mind,” ütles ta ootamatult. „Aita mul see lõpuni viia.”
„Mis on „see”?” küsisin üllatunult, sest see oli esimene kord, kui ta minult abi palus.
„Tõlkimine,” vastas tema.

Vagal Andreasel oli õigus. Ma olin tõesti keeltes hea. Sõnasõjas... Sõnad tulid ise mu juurde, käskimata, ma viipas neile ja nad tulid, nagu sõdurid. Me alustasime. Ja me jõudsime kuhugi välja. Ja ma olin oma isale tänulik, kuigi ma seda kunagi välja ei öelnud. Võimalik, et ma oleksin pidanud. Aga nüüd on juba liiga hilja. Väljas läheb aegamööda valgeks, on koidutund. Ma pean oma meelt kinnitama, mina, Adrian, kadunud ja leitud poeg, sõjapealik ning salakuulamise süüalune. Sõnade sõja sulane... On kohtupäev, kartke sedda Mõöka, ütles Hiioob, se Mõök on pallaw wihha ülle Kohto perrast.

Ma ei karda teie kohut, see on inimeste, mitte Issanda oma. See kohus on vale. Ja mu süüdistus on vale. Ma olen süüdi hoopis milleski muus.

Milline on hea tõlge, küsisin kord vagalt Andreaselt. Selline, mis meelt kinnitab, vastas ta. Selline, mis rahvani jõuab. Selline, mis on täpne. Selline, mis püsib. Mis siis püsib? küsisin ma vastu. Asesõnad, vastas ta naeratades. Viska need välja.

Mis siis, kui me kõik oleme ainult asesõnad?

Riia, august 1699

Ma olin jõudnud Liivimaa pealinna ja mu hing oli kerge ja muretu, nagu oleksin ma taas studiosuus. Riia on vaheldus, mõtlesin. Ma tunnen seda linna, kõiki neid tänavaid ja turuplatse ja nurgataguseid. Vabastav linnaõhk, mõtlesin. Ja ma ei saanud aru, miks ma end nii õnnelikuna tundsin. Nagu hakk, kes on märtsipäikesest purjus ja mööda lumehangi ringi ukerdab, endast hakikirju maha jättes, linnuraamatu ridu. Ja järgmisel hetkel rapsab ta tiibadega ning alustab kusagil uut lauset, samasuguse kergusega. Sellise linnuna tundsin ma end.

Ma suundusin kindlal ohvitserisammul isand Glücki maja poole. See oli katedraali lähedal, mitte kaugel Piiskopivärvast. Ma läksin kiviastmetest üles ja kolksasin lõvipeaga kaunistatud raudrõngaga. Pea andis põrutuse edasi tampepuust uksele ja puu põrus vastu. Ja siis veel kord. Vaikus. Lükkasin ust, see oli lahti. Ma suundusin läbi diile, ootasin veidi, plaksutasin käsi, ja alles siis kostsid kellegi sammud. Trepimademele ilmus valges kleidis neiu. Tema tumedad juuksed olid lihtrahva kombel valla ja ma olin kindel, et tegu on teenijätüdrukuga. Ta tegi paar sammu allapoole, jäi siis seisma, olles minust häirivalt kõrgemal, ning mõötis mind oma tumedate silmade pilguga. Mulle tundus eba viisakas, et ta mind olukorrale kohaselt ei tervitanud. Võimalik, et Glück ei saa endale hästi kasvatud teenijaid lubada, mõtlesin.

„Ma otsin majaperemeest,” ütlesin.

„Milleks?” küsis tema.

See vastus tundus mulle täiesti kohatu. Noorem mina oleks vihastanud, aga ma ei olnud enam see mees. „Meil on temaga asju ajada,” vastasin sõjameheliku napolisõnalisusega.

„Mis asju?” küsis tema.

„Ma arvan, et see ei puutu teisse,” ütlesin talle.

„Ehk siiski puutub,” ütles ta rahulikult. „Onu palus, et ma teie eest hoolt kannaksin.”

„Onu?” küsisin segaduses.

„Ja teie olete?”

„Adrian Virginius, preili. Teie teenistuses.”

Ta vaatas mind kummalise pilguga.

„Ja teie?”

„Marta,” vastas ta lihtsalt.

Kasutütar lisaks kõigile neile järeltulijatele, mõtlesin ma. Isand Glück näis end tõesti võimekaks karjaseks pidavat. Tema poja Christian-Bernhardiga olin ma kokku puutunud, see heledapäine ja ülbe olekuga noormees ei meeldinud mulle. Ja nüüd siis see pruunide silmade ja oliivikarva jumega tüdruk, kes paistis koosnevat täiesti vastandlikest elementidest. Ühel hetkel lõi ta üleni särama ning järgmisel sulgus täielikult endasse, olles läbitungimatus ise. Valgus ja pimedus, mõtlesin. Must ja valge sapp ning naise rahutut ja püsimatut loomust mõjutavad planeedid, kõigi nende taevakehade liikumine, meestel pole lootustki sellest aru saada. Kõik need kõhklused, iseendas ja teistes. Haletsusväärne on mehe saatus, kes säärasesse Saturnis sündinud olendisse armub ja maailma silmis naeruväärseks saab. Ja töö ja keskendumine, kõik need üürikesed elupäevad, mida ma niigi olin nooruses lasknud tühja joosta. Mul oli hea meel, et selle koha pealt olin ma kindlam kui Riia linn. Mul oli elus oma kaaslane ja mul olid temaga lapsed, mu seeme oli vilja kandnud ja rohkem segadust ma oma ellu ei vajanud. Päike säras, mu elukogemus oli mulle kilbiks ja ma võisin Glücki kasutütrega aega veeta küll.

Me läksime koos välja, ma ei mäleta enam, kes selle ettepaneku tegi. Võimalik, et see olin mina, mul oli piinlik oma eksituse pärast. Kuigi kuidas oleksin pidanud ma ära tundma kellegi, keda ma ei tundnud. See kõik oli mõisteta.

Me jalutasime vaikides, aga see vaikus ei olnud häiriv.

„Mida te tõlgite?” küsis ta viimaks.

„Hiiobi raamatut,” vastasin.

„Miks just seda?”

„Sest seal on kõik kirjas. Kõik, mis on oluline.”

„Mis on oluline?” küsis tema. „Teie arvates.”

„Seda on raske paari sõnaga öelda,” ütlesin.

„Proovige,” ütles tema.

Ja ma proovisin Hiiobi raamatu sügavusi mõne lausega kokku võtta. See ei olnud lihtne töö, aga ma tulin sellega toime ja ma olin oma napolisõnalisuse üle uhke.

Me jõudsime Püha Peetruse kirikuni ja me läksime sisse. Marta oli viimase osa teekonnast taas vaikinud ja ma lasin end sellest vaikusest kanda. Kirik oli tühi, ainult meie kaks. Mina, Adrian, ja see kummaline tüdruk, lammas Glücki karjast. Ma tundsin end juba kärsituna, segaduses, väsinuna, erksana, ma olin tööga alles alguses, tõlge ootab, Hiiob ootab, mõtlesin, ma tahan Pühakirja tagasi, kirjatähed keerlesid mu ümber, põimused, nad olid kindlamad kui inimesed oma kõhkluste ja hirmudega, oma alalise ebakindlusega, tähtedest

said sõnad, sõnadest read, ridadest helid ja uuesti tähed, kell lõi Püha Peetruse kiriku tornis, tähed pudenesid löökidest laiali, heli kandus, udu hõljus üle väljade, laterna ümber, Hiiobi ümber, vana mees, mõhnaliste sõrmedega, Marta sõrmed klahvidel, kuidas ma tean, et ta mängida oskab, mõtlesin üllatusega, aga ma teadsin, see oli kindlus, punastest tellistest seinad mu ümber, triibulised võlvkaared, mis püsisid, mis kandsid, helid, mis tõusid Marta sõrmede alt, keskendu, mõtlesin, ära lase end kanda, püsi kirjas, püsi tekstis, sõnad koondusid tagasi, read joonistusid nüüd väga selgelt nagu Ühhe Raudse Naaskliga Tina sisse, nink iggawesseks Mällestusseks, ja ei ole siin mingit raudsulega uurendamist, see oleks liiga nõrk, nõrgad asesõnad, mis ei tähenda midagi, neist ei jää mingit Mällestust. Kaks keelt segunesid mu meeltes, emakeel ja sünnimaa keel, kaks ühte põimunud suitsusammast, suitsutus mürrist ja viirukist, üks neist must, teine valge, mees, kelle südames kobrutas midagi tumedat, sünkjas veri, peaaegu must, ja noor neiu valges kleidis.

Ma näen oma tõlget, seda, mida veel olemaski ei ole. Ta on mu silme ees, Püha Peetruse kiriku võlvide all, kujud on välja visatud, aga sõnad on alles, sõnu ei saa välja visata, isegi asesõnu mitte. Ma olen kristlane ja see ei ole usutav. See on niisama ebausutav, nagu tunda kedagi, keda ma veel näinud ei ole. Ja ometi ma tundsin, väga selgelt, sõnade jõud oli seal, oli olemas ja kohal. Ma pöörasin pead ja jälgisin Martat, ta oli taas kusagil ära, kuigi tema keha oli siin ja ta pilk oli altarile suunatud. Ta oli ära ja tal olid ilusad huuled. Sensuaalsed.

Ma nägin, et me jalutasime piki kivist randa. Oli taly, aga meri oli lahti. Me läksime ja lõppu ei olnud näha, kaugel eemal, seal, kus lõpp alata võis, ujusid luiged, valged mügarikud hallil veel, pigem lumevaalud kui linnud. „Vaal” on eesti keeles kirve jäetud sälk. Ihutud raua jälg tüvel, millest saab pakk ja kuhu kirves uue sälgu jätab. Kivid krudisesid jalge all, Marta kummardus aeg-ajalt ja korjas mõne neist üles, need auguga toovad õnne, võta, hoiad need alles. Tema silmad olid vihased, miks sa mind suudelda ei julge, mida sa kardad, mida? Midagi ma ei karda, ütlesin mina. Me läksime ja ma kuulsin tuule või langeva löögi vihinat see Tuul tuli Mere Poold see Tüvi lüwakse Mõka Terraga mahha.

Isand Glück tuli alles hilja õhtul. Ta nägi väsinud välja, Fischer, ütles ta, see mees pigistab sinust kõik välja. Kõik, mis sinus on. Aga see on õige asja eest, Issanda kiituseks. Neetud Reval oma ülbusega, ütles ta siis. Neetud konsistoorium. Ma kuulsin Glücki ja olin vait, mul oli liiga hästi meeles, kuhu mu terav keel oli mind viinud. Ma olin konsistooriumi käsiraamatu üle irvitanud, oma alpust välja näidanud. Aga sel Eestimaa ussisool õnnestus asi Stockholmi viia, tema majasteedi endani. Ja selle tõttu keelati meie raamat ära. Ja ma ei tea, kas seda õnnestubki enam välja anda. Aga kurat võtaks, see konsistooriumi keel on kohmakas! Nagu kirvega tahatud puulabidas, säärane, millega mu Otepää mehed sigadele rokka ette tõstavad. See on võõras keel, mis pühakirja lähemale

ei too. Mis teeb iga kirja võõraks, teeb kuulajate südamed tuimaks ja kõrvad raskeks... Ja mu enda süda, kui ma kantslis seisan ja alla vaatan? Tuim nagu rasv... Hangunud ja kollane...

Kas sulle süüa anti, uuris isand Glück. Süüa ja joogipoolist? Ei antud, mõtlesin. Ja ma olin juba mõnda aega mõelnud, et kus see söömalaud olla võiks. Marta ei paistnud just kõige parem võõrustaja olevat. Kõik on hästi, ütlesin isand Glückile. Ma ei ole eriti näljane. Ning aeg on juba hiline. Sa oled alati vähenõudlik mees olnud, Adrian, ütles isand Glück. Vähenõudlik ja töökas. Lojalne oma kogudusele ja truu oma perele. Meile kõigile eeskujuks.

Ma seisin isand Glücki maja ees ja vaatasin tähti. Öhtutaevas oli olnud verev, kummaliste juttidega. Öeldakse, et see kuulutab sõda. Aga maailm on kogu aeg sõja veerel ja ometi läheb see mööda. Rootsi riik on vägev ja Rootsi vägi võitmatu. Ma ei usu, et keegi neile vastu julgeb astuda.

Glück palus mul järgmise päeva õhtusöögini jääda. Ma tean, et sinul ja su isal on põld, mis ei tohi sööti jääda. Mille eest te palehigis hoolt kannate. Aga luba mul sind siiski ristiinimese kombel kostitada. Sa pead oma keha kinnitama. Sul on veel pikk tee ees.

Ma arvan, et Glücki keel on puine. Nagu nüri tööriist, tõmbi teraga meisel. Kuidas ta sellise keelega tõlkida mõtleb? Kuidas ta ennast südamesse uuristab? Ma istusin Glücki võõrastetoas töölaua taga ja vaatasin küünlast nõrguvat vaha. Midagi minus on liikvele läinud.

Ma jäingi veel üheks päevaks Glücki külaliseks. Ma ärkasin vara ja otsustasin Hiiobiga tööd teha. Lehed täitusid ridadega, tõlge voolas, aga ma ei näinud seda, mida ma kirikus olin näinud. Ma ei näinud midagi. Kõik on tahtmises, mõtlesin. Tahtmises ja usus, tuleb lihtsalt tahta õiget, mitte seda, mis sind väärituks teeb. Milles maise ilma tarkus ongi. Ja tegelikult... Mis on tegelikult, mõtlesin, ütle see välja! Marta oli see, keda ma näha tahtsin. Ma olin teda maja peal kohanud, me olime vahetanud põgusa tervituse, aga ma tundsin, et sellest oli vähe. Ma olin nagu janune mees, kellel on karikas käeulatuses, aga kes ei saa sellest juua. Ning janutunne süvenes iga tunniga, iga kellalöögiga, mis läbi lahtise akna minuni kandusid. Ma mõtlesin varasema töö peale, kõige selle peale, mis oli ümber saanud ja kirja pandud, millega ma olin rahule jäänud ja mille üle olin uhkust tundnud. Mida tehes olin ma teistsugune. Hangunud südamega. Aga võib-olla oli juba sealgi midagi sulamas. Nüüd ma tean, seal oli eelaimdus, kõige selle hea ja õige aimdus, mis oli alles tulemas, mis oli minu poole teel. Nink kui se sünnip, et mina Pilwi Maa ülle weddan, sis peap mino Wikka-kaar nähtama Pilwes.

Kui ma ta lõpuks tabasin, siis püüdsin võimalikult sundimatu olla.

„Mul oleks vaja garnisoniülema juurde minna,” ütlesin. „Saaksite ehk mulle teed näidata?”

Ta vaatas mulle oma pruunide silmadega tõsiselt otsa. „Te ütlesite, et te tunnete linna?”

„Oh, mitte nüüd nii hästi,” vastasin ma naeratades. „Igal juhul halvemini kui teie.”

„Ma tunnen Marienburgi,” ütles tema.

„Ja mina Dorpatit,” vastasin. „Kas läheme?”

Ta mõtles veidi ja noogutas.

Me sammusime Piiskopivärava juurest alla katedraali poole. Ma teadsin teed Dahlbergi juurde, see oli liiga lühike. See oleks liiga ruttu otsa saanud. Miks ma midagi kaugemat ei valinud? mõtlesin. Miks? Järsku haaras mind ärevus. Kõike oli liiga vähe, aega, ruumi, samme, hetki, elupäevi... aega, mis on antud koosolemiseks. Ja ma isegi ei tunne teda, mõtlesin, ma pean teda alles tundma õppima, kõik on alles nii alguses, isegi algus on alles alguses. Ja siin ma nüüd olen, mõtlesin, olen tõusnud rasvast, tardumusest, olen rasva endalt maha raputanud ja uitan linnas tänavail ja turgudel ja otsin seda... mida siis? mida? keda?... teda... mu hing oli segaduses, pilvedes... aga sõnad olid minuga ja sõnu ei tulnud mul otsida, neid ma teadsin, need joonistusid väga selgelt, müüridele, punastele tellistele, igal punasel põletatud savist kivi tahul oli üks sõna, ma möödusin neist, ma lugesin sõnad kokku: keda... mu... hing... armastab.

Kell lõi kolm korda.

Püha Johannese kiriku ees aeglustasin ma sammu. Pühakojast kostis orelihelisid.

„Kas läheme sisse?” küsisin.

Ta raputas aeglaselt pead.

„Istume siinsamas,” ütlesin ja osutasin peaukse ees olevale pingile.

Me võtsime istet. Peaksin midagi ütleva, mõtlesin ärevusega, aga mida? Kõik need jutlused, millega ma kuulajad olin üle valanud, miks ma nüüd midagi öelda ei suuda? Millest see tuleb, see neetud rahutus? Sõnatus... Rahutu sõnatus. Ma püüdsin keskenduda kirikust kõlavale orelimängule, aga see oli lihtsalt meloodia. Helid põletatud tellistest püstitatud hoonest. Savimajast...

„Ma pean nüüd lahkuma,” ütles ta järsku. „Edasi tuleb teil üksi minna. See ei ole enam kaugel.”

Ma tõusin püsti ja lasin tal minna.

Isand Glücki majja naastes möödus minust ühel pool tänavat vanker, teiselt poolt tuli külamees seaga. Ma astusin seinä äärde, et vankrit mööda lasta, ja täpselt samal ajal tormas orikas mulle otse jalgu. „Paggana sigga!” hüüdsin ma vihaseks. Eesti keeles...

Ma tõmbasin ukse enda järel kinni, läksin ülakorrusele ning püüdsin kolmanda peatükiga lõpuni jõuda. Iga päev rida, mõtlesin. Nulla dies sine linea. Erasmus oli tark mees... Mida ta veel ütles? Parem ära hoida, kui ravida... Kasutu tarkus... Ja ma tõlkisin vihaga ja ma kirjutasin iseendast: Eks mina olnud Önnelik? Eks mina olnud tassane? Eks minul olnud hää Rahho? Nink nüüd tullep sesugune Önnetus.

End õhtusöögiks valmis seades vaatasin ma pikalt peeglist. Mu juuksed on halliks läinud. Mu silmad on tuhmid. Mu süda on rasv. Ma tunnen end vana mehena. Tema paneb mind end sellisena tundma. Ma olen vana mees, nagu kirja koostav Paulus... Jeesus Kristuse vang. Ma surusin sõrmed rusikasse ja lasin need aeglaselt lahti. Eestlased ütlevad selle kohta „vallandama”. Ranne oli tuim, üle selle jooksis inetu valkjas arm. Aga sõrmed paindusid. Ma tuletasin meelde, kuidas oli mõõgapide mu sõrmede all, seal Kielis, udusel hommikul, kivimüüri piiratud aias. Ma tuletasin meelde ärevuse ja hirmu segu, õõnsat tunnet rinnakorvi all. Ma tõstsin randme küünlaleegi kohale, nii et leek haavaarmi puudutas. Käsivars tõmbus iseenesest tagasi, valuaistinguga. Täma kattap Walgust kinni kui Käega, nink käsepe tädä jälle taggasi tulla.

Me istusime Glückiga pika laua taga, mina ühes otsas, tema teises. Laud oli tühi. Tühi olulisest, kui täpsem olla. Peekritest jäänud rantidega tammepuuplaadil oli kandelaaber kahe pooliku küünla ja kuue tühja küünlapesaga, tühi karahvin, tühjad klaasid ja tühjad taldrikud. Glück rääkis ja rääkis. Oma tõlkest loomulikult. Mu jumal, mõtlesin ma, küll see mees võib alles rääkida. Ja ta on vaene, mõtlesin, vaesem veel kui meie. Mitte ühtegi teenijat.

„Ma olen kindel, et saksa keele grammatika ei ole läti keelega ühildatav,” seletas Glück ja kohendas parukat, mis ta klaaskuuli meenutavalt pealaelt alatasa maha libises, „pealegi oleks see vastuolus õndsas Martin Lutheri enda lähenemisega ja tema oli ju sakslane! Kuidas võib konsistoorium seda mitte teada!”

„Ma arvan, et nad ei hooli Lutherist,” ütlesin mornilt. „Nad mõtlevad ainult iseendale. Oma tõlkele.”

„Just nimelt,” tõstis Glück sõrme. „Iseenese mõtete esitaja taotleb tunnustust iseendale, aga kes taotleb tunnustust sellele, kes ta on saatnud, see on tõene ning temas ei ole valet.”

„Ma ei saa aru,” ütlesin, sest ma olin näljane ja tige ja teda ei olnud. Võib-olla oli Glück ta ära saatnud? Või oli ta ise ära läinud? Kellegi juurde... Ei, mõtlesin, see tüdruk oli puhas ja süütu. Puutumatu... Miks ta muidu mu pilku vältis... Kuigi ma olin pastor... koguduse pea ja perepea. Christine, mõtlesin ja tundsin piinlikkust, sest ma ei olnud oma naise peale mõelnud, aga tema minu peale ilmselt küll. Ta muretses, sest ta hoolis minust. Aga mina ei hoolinud millestki. Ma olin kõvera tee mees.

„Jeesus lehtmajadepühal,” ütles isand Glück etteheitvalt.

„Jah,” ütlesin. „Tema. Muidugi.” Klarett, mõtlesin. Peaks end korralikult

purju jooma ning varahommikul lahkuma. Valutava peaga, see aitaks kogu seda Riias käiku unustada... sellele mitte mõelda.

„Kus see tüdruk nüüd on?” pööras isand Glück kärsitult pead. Tüdruk, mõtlesin, mitte tema. See oligi siis kõik, kogu meie kohtumine. Ja ma mõtlesin: Jumal, tee nii, et ma teda vähemalt korra veel näeksin. Mina, Adrian, vääriltu sulane, kõvera tee mees... Kõögist kostis nõude kolinat. Söögituppa kandus praetud sibula lõhna, mis oli mulle lapsest saadik vastik olnud. Oh ei, mõtlesin. Kõigi Hiiobi kannatuste nimel, ainult mitte seda. Keegi tuli.

„Sa töid meie valgust,” ütles isand Glück rahulolevalt.

Ma pöörasin aegamisi pead. See oli Marta.

Ma olen suletud kahe hingetõmbe vahelisse hetke, ma olen selles kinni, mu käsi teeb ühte ja sedasama liigutust, juba mõnda aega, minuteid, võib-olla tunde. Ma raputan taldriku kohal messingist soolatospi, käsi väriseb, suurem osa langeb auklikule laudlinale, valendusel on veelgi valgemad täpid, sajad küünlavalguses läikivad soolaterad, valgus neil on silmipimestav, ma tahaksin kummarduda ja neid lakkuda, nagu koer, nagu mees, kes ihkab oma ellu maitseid, ma ei tee seda, ma olen kirikuõpetaja, hästi kasvatud mees.

„Räägitakse, et sõdurid kasutavad toidu maitsestamiseks püssirohtu,” ütleb Glück mind jälgides.

Ma tean, tahaksin öelda, mu naisevend on Rootsi traguniüksuse ohvitser. Nimigi on tal vastav, Karl August Kriegl. Aga ma ei ütle midagi, ma olen vait, mida see loeb, kes on kelle vend, me oleme läätseleeme kohale kummarduvad võõrad, ahnus silmis, lusikad peos, siin on lähedus ainult kahe inimese vahel, see on tugevam kui veri, ainult see on tõeline.

„Kas veel lähedust?” küsib Marta. „Soovite mind alasti näha, enda vastu suruda, minusse siseneda?”

Ma vaatan talle segaduses otsa.

„Kas soovite seda juurde?” küsib Marta kausis auravale ollusele osutades.

„Jah,” ütlen, „muidugi.”

Kui ta mulle kausist midagi tõstis, siis puutusid meie käed kokku. Luuvärvi pragulisel portselanil olid helesinised ülased. Lahkumine, mõtlesin ma. Lahkumine, lahkumine, lahkumine... Aga mitte veel. Meil on veel terve õhtu.

Unes olin ma temaga taas rannal. Päike oli loojunud, aga merest helkis kummalist valgust. Laht oli valgeid luiki täis. Nad häälitsevad, nende hüüd kandus üle helkiva vee pimedusse, kus me mõlemad seisime. Ma ärkasin üles, see hääli oli endiselt mu kõrvus, see seisis paigal, justkui Sawiste Honede sees.

¹ Sõda, saksa k.

Homnikul ärkasin ma vara, uimasena ja lõhkuva peaga, vähemalt see osa mu palvetest on täide läinud, mõtlesin, Issand, su arm on äralõpmata, jumala päike valgustas ruumi, maalinguid laes, seal ei olnud ühtegi sõna, mitte ühtegi kirjarida, ma olin end voodis püsti ajanud, tühjuse ees, kõik valutas, ihuliikmed, silmad, hambad, juuksed, nahk, luud, süda, rasv. Tõlkida, mõtlesin, ümber panna, heledat tühjust Jumala kirjadega täita, kannatlikult, jää ja lumi annavad teed, krigisevad jalge all, kirjadest saavad hääled, pominaad, psalmid, palved, musta südame laul, kõik see, millega me Jumalat elus ja maist ilma koos hoiame, tõlkida, mõtlesin, kirjutada, su päevad on loetud. Ma võtsin laualt paberitüki, rebisin selle pooleks, siis veel kord, ja veel, ma võtsin sule, kastsin selle millegi kleepuva sisse, kirjuta mulle, mõtlesin, kirjuta, et ma saaksin kirjutada.

Enne linnast lahkumist läksin ma habemeajaja juurde, see oli paks mees, kollaste silmade ja röpase põllega, ihutud tera kraapis mu ihul, mu kaelal, kriiks kriiks hallikad tüükad sinakad sooned, mees lõikas mulle sisse, pomises vabandusi, punakas jutt kõrisõlme kohal, seal, kust sõnad tulevad, aadamaõunast, immitsev veri, valge linane rätt, riidepalakas, ta surus seda vastu haava, las olla, ütlesin, ma tahan, et te mul aadrit laseksite. Kollased silmad tõid lantseti, ma keerasin särgivarruka üles, lasin end lõdvaks. Nii on hea ja õige, ütles mees, verelaskmine aitab kõikide hädade vastu, see kõik tuleb endast välja lasta, ta surus lantsetile, tõmbas seda tagasi, must veri tilkus fajansskaussi. Ma sulgesin silmad, see aitas, Jumala kirjad tilkusid minust, need kõrged Herrad peavad ennast täma alla nõrgutama. Veri nõrgus, punane valgel, valge punasel, ma sulgesin silmad, silmade taga oli öö, pimedus, mõtlesin, must ja verekarva, keha muutus kergeks, luud õõnsaks, ma tahtsin õhku tõusta, läbi pimeduse lennata, ma arvan, et ma peaksin verega kirjutama.

„Kus sa oled?” küsis Christine.

„Mis tähendab „Kus ma olen?”?” küsisin ma vastu. „Ma olen siin.”

„Sa ütled, et sa oled. Aga tegelikult oled sa kusagil mujal.” Ta vaatas mulle uurival otse. „Sa hulguvad mööda põlde ja välju... Mida sa otsid, Adrian?”

„Ei midagi,” vastasin pahuralt. Ta vangutas nukralt pead ja läks toast välja. Ma vaatasin talle järele. Tal on ilus kael, pikk ja sirge. Ta on hea naine, ta on mulle lapsi sünnitanud. Miks ma ei tunne siis midagi? See on ülekohtune, mina olen ülekohtus. Ma kirjutasin valgele paberile: Anna selle Mehhele täma Naine jälle.

Ma otsin väge.

Ta ei ole mulle kirjutanud. Mitte ühtegi rida. Eile öösel nägin ma unes mõõka, mis ulatus läbi pilvede. Mõõgatera oli üleni hägusse mattunud, ainult rist oli näha. Käekaitsest ja pidemest ja soonest ja terasest... Ma ei saa aru, mida see tähendab. Enamik unenägusid ei tähendagi midagi, nad on varjud meie hirmudest ja soovidest. Ühed täituvad, teised mitte.

Kõik tulevikud on võimalikud. Aga me valime neist ühe.

Poola kuningas ja Saksimaa kuurvürst ründas ootamatult Riia. Ta nimi on August. Augustus... Aga linna ära võtta tal ei õnnestunud. Mõne kuu pärast tulid rootslased ja löid Saksi väed Liivimaalt minema. Marta on päästetud.

Metsaline on valla pääsenud. Venemaa kuulutas Rootsile sõja ja tungis Ingerimaale. Sügiseks oli moskal Narva alla jõudnud. Garnison peab vastu.

Ma mõtlen ta peale, kogu aeg. Ma ei suuda temast mitte mõelda. Aga teda ei ole ju. Ta on ainult mälestus, varjukuju. Aga see varjukuju on tugevam kui päris inimene. Kuidas on see võimalik? Ma ei saa aru... Ma tahan sellest vabaneda. Ma tahan temast vabaneda, ma tahan oma endist mina, seda, mis kunagi oli, rahuajal. See kõik teeb mind nii kuradi haavatavaks.

Ma jalutasin surnuaial ja lugesin ristidelt ja hauakividelt nimesid. Enamik olid mulle võõrad, nad olid surnud veel enne minu aega. Aga kunagi neid tunti ning armastati, nende pärast nuteti, kui hing neist lahkus. Aga praegu olid nad lihtsalt nimed... millegi tähistused... Nimed ristidel ja nimetud luud liivas, keegi ei suudaks neid eristada. Jumal suudaks, aga ma ei usu, et ta end luude liitmise ja lahutamisega vaevaks. Kes on läinud, see on läinud, tema aeg on ümber saanud. Järsku tundsin endas elu, ma olin üleni elu täis, nemad ei saanud enam midagi muuta, aga mina sain, selles ongi Jumala suurus, mõtlen, ta annab meile ülesande, et meie elu tühja ei jookseks, ta annab meile valikud.

Karl lõi Narva all venelaste väge, mis oli tema omast kaks korda suurem! Ta ründas otse läbi lumetormi. Läbi lumepimeduse... Eestimaa on päästetud. Aga Liivimaa? Ja Riia? Saksi armee on endiselt Daugava ääres... Ma ei ole temalt endiselt sõnumeid saanud. Miks? Miks ta ei kirjuta?

Ma nägin teda unes, ta oli haavatud, kuulihaavast immitses verd, ta surus rätikut vastu keha, tema silmad olid tuhmid, üha tuhmimad, kogu see sära, hajumas, kustumas, verega välja voolamas, ära muretse, pomises ta, kõik on hästi, aga ei olnud, ma nägin, see haav oli surmav.

Päike sädeles lumel, ma sumpasin läbi hangede, talumehe saabastes, ma olengi talumees, selle maa mees, tahumatu nagu nemad, ma olen kirvega tahutud, täis tuima järjekindlust, ma läksin otse läbi lume, lumevaalude, need jäljed, mis minust maha jäid, olid otsekui looma omad, ma olen üksik loom, minust jäävad ainult jäljed, jäljerida, tumedust tuleb vaadata, musta kumenduse eest hoiduda, seal lume all võib olla lõks, kinni plaksatavad rauad ja siis on valu, külmus, tuiumus, kuumus, eimiski. Täma ütlep Lumme wasta, sis on täma sedamaid Maa pääl.

Ma pean temast vabanema. Sõda oleks lahendus.

Miks ma tunnen tema tugevust, tema tuge, kuidas saab ta mind toetada, teda ei ole ju, mitte ainsatki rida, ainult jäljed, jäljerida, miks see ei haju? Miks ei haju see, mida olemas ei ole, mis on ainult minu sees, miks on see nii... tõeline? See on ju ainult mälestus tundest, miks see ei tuhmu? Ma tõstsin pea ja karjusin üle välja nagu raudu jäänud loom: miks see ei lõpe! Miks ei lõpe see, mida pole kunagi olnud!

Me saame elus kas tuge või tugevust. Need ei ole üks ja seesama. Raud meis on savimullaga segatud.

Mis siis, kui ma olen selle sõja põhjustanud? Tema ja Hiiobi raamatuga? Ma olen kirjutanud: Sest se ontõine Nälja Astaig se Maa sees, nink weel on Wiis Astaiga, et ei saa kündmist ega leikamist olema. Viskasin sule käest. Mina ei ole seda kirjutanud! Ma olen selle ainult ümber pannud!

Maarja Magdaleena kirikus on teenistused eesti keeles. Sõdureile, kes Dahlbergi rügemendis teenivad. Riia garnisonis... Glück rääkis mulle, et kui vana kuningas suri ja uus võimule sai, siis andsid nad kõik truudusvande. Emakeeles... Suudavad nad linna hoida? On see nende jaoks kindel linn? Või midagi, mis lihtsalt ära antakse?

Sõda tuli märkamatuult, see imbus sisse nagu tindiplekk paberisse. Alguses liikusid armeed ja rahvale tundus, et see kõik möödub, tuleb ainult oodata, kuni Rootsi vägi korra maja lööb, asjad paika paneb, aga ootamatult oli kuningriik rootslastele liiga suur, nad marssisid selle ühest otsast teise, päeval ja ööl, aga neid oli liiga vähe, venelased tulid tuhandete kaupa, nad valgusid Liivimaale, põletasid ja rüüstasid.

Talupojad olid kogunenud kirikusse, nad seisis, mütsid peos.

„Mida te tahate, mehed?” küsisin neilt.

„Nõu, õpetaja,” ütles üks neist. „Meil tuleb üksus moodustada.”

Või nii, mõtlesin. Maavägi.

„Te ei oska sõdida,” ütlesin.

„Mis seal siis nii erilist on,” irvitas üks neist mulle vastu. „Siga oleme tapnud. Temast verd välja lasknud.”

„Venelased on enamat,” ütlesin. „See on regulaarvägi.”

„Kuningas on andnud meile ühe oma ohvitseri,” ütles vöörmünder. „Meile juhatauseks ja kinnituseks.”

„Siis on ju hästi,” ütlesin. „Tema on õige mees teid juhtima.”

„Ta ei ole oma,” ütles vöörmünder. „Me ei taha, et vöörad meid juhiksid”

„Me oleme kuulnud, et sa tunned relvade tööd,” ütles lühikest kasvu rangisjalgne mölder. „Seepärast me tulimegi.”

„Kes teile seda ütles?” küsisin.

„Köster,” ütlesid mehed.

Neil oli õigus. Ma olin Jakobile tõesti oma Kieli päevadest rääkinud. Veini-peekri taga.

„Ma olen ainult kahevõitlust pidanud,” ütlesin.

„Lõpuks on ikka mees mehe vastu,” ütles mölder. „Ega sellest pääse.”

„Ikka hea, kui pastorihärra kaasas on,” lisas rõugearmilise näoga punapea, kes kirikus alati naisi vahtis.

„Miks see hea on?” küsisin.

Punapea kehtas õlgu. „Mooses oli ka oma rahvaga kaasas.”

„Mina ei ole Mooses,” ütlesin neile. „Ja mul ei ole teid kuhugi juhtida. Meil ei ole töötatud maad.”

„Just nimelt,” ütles mölder. „Selles asi ongi.”

Ma vaatasin oma kogudust ja mõtlesin: neil kõigil on nimed. Nagu surnutel...

„Ma pean järele mõtlema,” ütlesin. „Minge nüüd Issanda rahu.”

„Pead sa?” küsis Christine. „Sa ju ei pea, sa oled kirikuõpetaja.”

Tüdrukud vaatasid tema selja tagant mureliku näoga, kaks väikest plikatirtsu, mu enda liha ja veri, mu naise liha ja veri, meie lapsed.

„Keegi peab,” vastasin.

„Aga tõlge! Mis su tõlkest saab! Sa oled enama jaoks loodud kui venelase kuulist langema!”

„Me kõik oleme millegi jaoks loodud,” ütlesin talle tõsiselt. „Aga on hetki, mil tuleb minna.”

See kõik kõlas ülevalt ja kaunilt, aga mu sees keeras ja iiveldas, sest ma ei mõelnud neile ega kodule, ma mõtlesin: Marta. Ma võitlen ja ma saan sind unustada. See oleks tõesti kaunis sõda, nii ma mõtlesin.

„Sa oled liiga hea,” ütles Christine vaikselt. „Isegi hingekarjaseks oled sa liiga hea. Ja sa oled kange. Ma tean, et mina ei suuda su meelt muuta. Aga võib-olla nemad suudavad?” Ja ta osutas meie lastele.

„Teie isa ei ole nahahoidja,” ütlesin ma tüdrukutele. Nad noogutasid vaikselt.

„Mida see „nahahoidja” tähendab?” küsis noorem neist.

„Nahahoidja on argpüks,” ütlesin. „See on selgem sõna.”

„Kumb ta siis on?” küsis noorem.

„Kas sa sõjast kingitusi tood?” küsis teine kohe otsa.

„Ei too,” ütlesin ta pead silitades. „Selleks on teised mehed.”

Ma seisin lävel, komps käes. Ma ei teadnud, mida sõja jaoks vaja läheb, see pärast ei võtnud ma palju kaasa. Soojad riided ja veidi toidumoona.

Christine tuli tütardega mind ära saatma. Ta nuttis, see oli raske.

„Kõik läheb hästi,” ütlesin. „Ma tulen tagasi. Mehed on enne meid sõtta läinud ja pärast meid minnakse veel. See on selle maa saatus.”

„Kõik see minek on tegelikult põgenemine,” ütles Christine pisaraid pühkides. Ootamatult oli temas väga palju viha. „Nii nagu mehed kodus ukse kinni löövad ja välja jooksevad.”

„Mida sa sellega mõtled?” küsisin jahmunult.

„Midagi ma ei mõtle,” ütles Christine. „Aga mina jään siia maha. Üksinda. Ja ma pean üksinda toime tulema, kui sina ära oled. Ja ma ei ole ainus. Arvad, et see on kergem?”

„Ma pean oma maad kaitsma,” ütlesin.

„Võib-olla pead sa oma lähedasi kaitsma,” ütles Christine. „On see sulle üks ja seesama, sinu maa ja sinu kodu?”

„Jah,” ütlesin. Aga ma mõtlesin: ei. Ja mul oli häbi.

Me vaikusime ja vaatasime teineteisele otsa.

„Ma ei taha, et sa läheksid raske südamega,” ütles Christine viimaks. „Sul on rasked ajad ees.”

Ta võttis kaelast risti ja andis selle mulle. „Kaitsku see sind. Mind on see alati kaitsnud. Aga sul on seda rohkem vaja.”

„Aitäh,” ütlesin.

„Mine siis,” ütles ta. „Mu süda ütleb, et sa ei ole minuga. Aga mina sinuga olen.”

Ma tõmbasin ukse enda järel kinni ja kiirustasin kirikuõue poole, külamehed juba ootasid. Nemad ja see rootslane, kes oli maaväe kinnitamiseks saadetud, heledapäine suurt kasvu mees. Ma läksin ja iga samm viis mind sõja poole. Ja sõda tuli mulle vastu, kindlal ohvitserisammul.

Ohvitser, kes pidi meile relvade tööd õpetama, oli tegelikult ainult kapral. Ta langes juba esimeses kokkupõrkes. Venelaste eelsalk nägi meid üle välja tulemas ning avas tule. Kapral püüdis meid ühtsesse lahingurivisse koondada, ta oli kärsitu, röökis rootsi keeles ja vehkis kätega. Mehed viskasid relvad käest ja pagesid kaitsva metsapiiri poole. Ma kummardusin nii madalale kui sain ning püüdsin end rootslase lähedusse hoida. Kapral sõimas mind vängete sõnadega, raputas taganevate maameeste poole rusikat, aga ootamatult langes ta mu ette põlvili nagu õnnistust paludes, siis kukkus ta näoli ega tõusnudki enam. Ta oli mu ees kummargil, tagumik uppis ja laup ühel joonel mu saapaninadega. Vaatasin teda hetkeks jahmunult ja jooksin siis meestele järele, me rühkisime üheskoos läbi võseriku, lõõtsutades nagu loomad.

Mehed õppisidki sõdima, need, kes ei õppinud, said surma. Hooletusest või rumalusest või tobedast juhusest. Alles jäid need, kes võtsid sõdimist kui tööd. Nagu kraavi kaevamist või kuuri ehitamist. Ja siis olid veel need, kes tapmisest rõõmu tundsid. Neid sai üha rohkem. Mehed läksid oma talusid ja peresid marodööride eest kaitsma, aga lõpuks olid nad ise samasugused röövlid. Sõda muutis nad metsikuks. Mina muutusin samuti ja see aitas, ma suutsin ta unustada. Mul ei olnud teda, ma ei saanud teda kaitsta. Kõik muutus käegakatsutavaks. Ja meie

käed olid mustad ja paakunud. Veri oli küünte all, võõras veri. Ja püssirohusuits oli sõõrmeis, must kleepuv suits. See ei läinud kunagi ära. Me sammusime üle söötis põldude ja väljade, taludest olid jäänud ainult suitsevad ahervaremed. See oli teistsugune suits, kirbema lõhnaga. Põleva Liivimaa suits...

Ma seisin öises metsas vahis, üksus magas, kõik need Pühajärve talupojad, kasukatesse ja tekkidesse mähituna, kustunud lõkete ümber, musketid käeulatuses. Ma olin mees, kes seisab külma käes, vahis vaenlase ja talve vastu, kui ma uinun, siis ei pruugi magajad mu ümber enam kunagi ärgata, pakases läheb üks uni kergelt teiseks üle, see ongi üks ja seesama, aeglustumine, seiskumine, tardumine, lõpp. Talv, mõtlesin, praegu on talv, aga see läheb üle, tuleb ainult vastu pidada, ärkvel olla, elusolemist toita, endal elu sees hoida.

Ma seisin liikumatult, pulseeriv pimedus ja sirgetüvelised männid mu ümber, vaevunähtavas lumevalguses, legendiku serval. Ma mõtlesin: kui vaenlane tuleb, siis ma näen teda tulemas, pean end ainult ärkvel hoidma, uni on surm. Silmad olid ööga harjunud, ma suutsin varje eristada, eri tumedusi, ma nägin, mis seisis ja mis liikus, ma kuulsin ööloomade liikumist enda ümber, lumekooriku vaikset murdumist nende jalge all, lume sisse tungivaid küüniseid. Talv tahtis tappa kõike elusat, elu enda sisse imeda, seda jääkristallideks tarretada, kas see ongi meie tegelik võitlus, mõtlesin, kogu meie eksistentsi mõte, hoida elu ja järjepidevust, hoida maailma tasakaalus, mitte lasta külmal ja surmal ja pimedusel end tühjaks imeda, panna vastu, seista kindlalt, mitte langeda.

Seista Christine, laste, legendiku, puude, järve, keele, tõlke, iseenda eest. Kaitsta seda, mida ma olin kord näinud ja mis oli nüüd kõikjal: maastikus, tunnetes, õhus, vees, lindudes, külmunud korjustes, musketilõginas, püssirohu prahvatuses, haavatu röökimises, kellalöökides, vaikusel, muusikas, uuesti vaikusel, selles, mis on, ja selles, mis tuleb, ajaloo tumedas veres, olnu tumeduses.

Ma mõtlesin: Liivimaa on kiri ja mina olen ainult osa mingist osast, läbi meelte sähvatav mõte, valge ruudu kohale tardunud sulg, selle otsast langev tumepunane piisk, ja seejärel paberile veetud kriips, rea jätkumine. Ja kui me oleme püsinud rea lõpuni, siis on meie ülesanne täidetud, siis võime lahkuda. Ja selsamal hetkel nägin ma legendikule reastuvaid sõnu, need olid tumedamad kui tüved, need liikusid ja ma kuulsin neid, keel oli võõras, see ei olnud minu maa keel, viirastused, mõtlesin, silmapete, silmad olid sellega nõus, pettus muidugi, kinnitasid nad, ettekujutus, ei enam, aga midagi ürgsemat minus andis häiret, veri, liigesed, sooned, kõõlused, kõik, see on vale, see on võõras, see pole sina, vaenlane, mõte oli kiire, kiirem kui musketikuul, vaenlane! Ma tahtsin hüüda, aga häält ei olnud, ainult korin, häälepaelte paindumine, liikvelemine, ja siis oli legendik täis sähvatusi ja püssipauke ja vastu puutüvesid plaksuvaid kuule, lendavaid männikooreliistakuid, puud panid vastu, nad varjasid mind, said haavu, aga kaitsesid seda, kes neid kaitses, nad olid omad, vaenlane! karjusin, üles! üles! aga seda polnud enam vaja, kõik oli niigi selge, venelased ründasid meid igast küljest.

Me lõime nad tagasi ja eemaldusime, mets varjas meid, seesama mets. Kui musketikuulid läbi jäise õhu vihisesid, siis soovisin, et üks neist tabaks mind ennast. Ma kujutasin ette, kuidas tinaklomp purustades ja muljudes mu ihhu tungib, kuidas ma langen, kuidas elu lumme voolab, kuidas külm mind tarretab, kuidas loomad hiljem lumelt verd lakuvad, kuidas nad mu külmunud lihast tükke rebivad sellest elujõudu saades, kuidas üks elu teises lahti sulab, kuidas see teiseneb. Ma mõtlesin: saagu kõik juba läbi, olgu sellel lõpp. Aga ei saanud, kuul ei tabanud, terasvarras vuhises mööda, venelase tääk, ma tapsin ise, mina, kes ma ootasin lõppu olin ise lõpu alguseks, ma muutsin ise ühe elu surmaks ja selle kaudu uueks eluks, mina, Adrian, Issanda tööriist. Ja mulle meenus, mida ma olin kunagi kirjutanud, ajal, kui ma veel ei teadnud, mis see on, kui surm lõikab, aga nüüd ma teadsin, ja ma ei küsinud, mis see on, kuidas seda sõnadesse panna. Ja ma sain aru, et surm, mis läheb mööda, võib sinust ikkagi läbi minna, et sel ei olegi vahet. Ja mu süda sai sellest kergem.

Minust sai sõjapealik, „talupoegade ooberst”. Parema puudumisel, nagu Martin Luther on öelnud ja kirjutanud. Ja sõda rahustas, justkui oleks sõda olnud rahu. Võib-olla see oligi nii, minu jaoks.

Ma seisin väljas, talvises tähisöös, taevast oli säravvalge, tähed sellel olid mustad täpid. Punktid, komad, veel punkte, kirjamärkide lõputus. Jumala kirjad olid joonistunud üle kogu laotuse, seda oli palju, mu pea pööritas, ma ei jõudnud seda kõike kokku lugeda, keegi ei oleks jõudnud, me oleme ainult inimesed, me oleme lõpmatuse ees piiratud, lõpmatus on see, mille lõppu me ei näe. Ja ma mõtlesin, et see, mida ma olen kirjutanud, on nüüd nähtud, et see on õige ja et ma pole ainus, et seal on veel keegi, Tema on Kõrges Taiwas, nink näep neid Tähte üllewel kõrges, ja seal kusagil oled Sina, Marta, aga sulle mõtlemine ei tee enam haiget, Sinu puudumine ei haava mind enam, ma tunnen ainult helgust, see tulvab mu hinge valgusest, pimedusest, laagrilõkete helgist lumel, kas see ongi armastus, see tõeline, milleni jõudmiseks tuleb läbi pimeduse minna, enne kui kõik uuesti valgeks läheb ja siis uuesti pimedaks, öeldakse, et surmahetkel näeb inimene suurt valgust, ma ei tea seda, ma olen veel elus, ma armastan Sind. See tunne on midagi tihket ja sooja, nagu päikesest köetud ovaalne kivi. Hall auguga kivi, mis on mu rinnas.

Me olime end taluhoonete ümber varitsusse seadnud, musketid ja süütenöörid valmis, kuulitaskud avatud. Kasakad on liikvel ja varem või hiljem jääb neile see imekombel terveks jäänud majapidamine silma. See on kummaline vastane, kellega me võitleme, vibude, noolte ja saablitega varustatud ratsanikud, kes oleks kui hobusega kokku kasvanud. Ja nad rüüstavad Liivimaad nagu tirtsu-parv. Sõdimise teeb see lihtsamaks, me ei tunne, et me inimestega vastamisi oleksime. Pigem mingite olevustega, kes meenutavad inimesi. Tuul taob küüniust kinni ja lahti, kõmakad on nagu mõranenud kella löögid, tuhmid,

kõlatud, lihtsalt paugatused. Mitte nii nagu Püha Peetruse kirikus. Peetrus, uksehoidja... Tõmban sõrmedega üle püssilae. Relvaga on tekkinud kummaline lähedus, sama, mis oli kunagi paberi ja sulega. Musket on tujukas, sa pead teda kaitsma lume ja niiskuse eest. Ja kui süütenöör märjaks saab, siis on kõik läbi. Lahing, teekond, maailm, tõlge, Marta, elu. Ma usun, et me kohtume veel, see ei saa olla viimane kord. Aga kõige selle eest, mida ma teinud olen, saadetakse mind põrgusse. Aga sind mitte, mu arm, sinule on teised väravad. Aga praegu oleme veel siinpool rautatud uksi, Peetruseni on veel aega. Lumesadu tugevnes, valge hägu mu silme ees, silmad väsisid, see oli mittevalgus, kõik oli üksainus suur valge väsimus. Kõik. Mitte magama jääda, mõtlen, ainult mitte uinuda, ainult mitte seda, see oleks äraandmine, ainult mitte seda...

Tulevad! röögatab keegi. Ma võpatan, ma olen ärkvel, haaran värisevi käsi musketi järele, see libiseb käest, viskan kinda maha, sõrmed külmuvad püssilae külge, rebin nad lahti, valu ei ole, ainult ärevus, kohin, veri, must ja valge silme ees, vere hääl kõrvus. Läbi tuisu on näha ähmaseid kogusid, neid on palju, nad tulevad ühtlase lainena, kõik keeb, hobusekapjade alt paiskub valgeid pöörised, üks neist ratsanikest on minu, kaks, kui mul õnne on. Toetan musketikaba maha ja koban kohmetunud sõrmedega padrunitaskus, leian paberisse mässitud tomбу, mille ühes otsas on kuul ja teises püssirohi, ma topin selle suhu, puren paberit, nätsutan ja rebin, ma kisun tombust kuuli välja, jätan selle hammaste vahele, seejärel valan väriseva käega püssirohtu, osa sellest langeb lumele, nagu oleks keegi valgele linikule musta soola puistanud, see ongi sool, mõtlen, Liivimaa sool, me paneme seda toidu sisse, üks maitse varjutab teist, ma raputan püssirohtu süütepannile, valan ülejäänud püssitorusse, seejärel põrutan musketiga vastu maad, et laeng paika saaks, ma olen nagu kapellmeister, kes püssirauaga takti lööb, mehed mu ümber on orkester, igauks neist on omanenda instrumendiga ametis, siis kostavad esimesed kõmakad, instrumendid sülgavad tuld, püssirohusuitsu pahvakaid, mis ümbritsevat vaelevust määrivad, sellele musti plekke jätavad, need hõljuvad lume kohal, mähivad laskjaid endasse, iga mehe kohal on musta värvi nimbus, surma värvi pilv. Ma olen oma taktiga maha jäänud, ma sülitän kuuli suust välja, rauasuudmest sisse, paber läheb sellele järele, tropiks ette. Seejärel haaran varda ja uhmerdan kogu seda põrgusegu, mu liigutused on palavalikulised, kiired, aga siis laskub ootamatu rahu, mustad tahmaebemed mu ümber. Väga rahulikult asetän varda oma kohale tagasi, igal asjal on oma koht, õpetab Luther, varda koht on relvaraua küljes, ma järgin usuisa õpetust, vinnasta tuleluku mehhanism, ütleb Luther järgmisena, jah, ütlen, ma tean, mis edasi, nüüd sihi ja vajuta, ütleb Luther, mida siis veel. Seda peaksid sa ju ometi teadma. Ja ära unusta relva õlale seadmast, manitseb ta, muidu pole sellest kõigest, millega sa siin palehigis ametis olid, ju mingit kasu. Palehigis? ütlen talle. Mis sõna see veel on? See on odav ja kulunud sõna, selline, mida viletsad poeedid kasutavad, see ei tähenda midagi. Õiged sõnad on „lumi”, „jää”, „püssirohi”, „sool”. Juba „hirm” on kahtlane

sõna, sest sellel on liiga palju varjundeid, liiga palju tähendusi. Mis tähendab, et ta ei tähenda midagi. See siin on sõda. Järsku seisab mu ees isa. Adrian, ütleb ta mulle, keskendu olulisele. Sul on lahing pidada. Järsku on kasakad otse meie ees, kümme neist on läbi murdnud, püüan relva õlga saada, tagasilöök, mõtlen, surun kaba vastu rinda, nii on kindlam, ma pean vastu, ma kannatan välja, saabliga vehkiv kasakas on otse minu ees, minu kohal, ma vajutan päästikule, lask paiskab mu tagasi, kuul tabab kasakat vöökohast veidi kõrgemale, tullesähvatusega joonistunud sirge on nüüd ühendus meie vahel, me oleme sellega seotud.

Lahing on läbi, taluõu on surnukehi täis. Enamik neist on vaenlase omad, nad on põrgusse tagasi läinud, nad ei ole enam midagi. Lahkunud sissetungijad... Ma põlvitan kasaka kohale, kes lamab kägaras, kahe käega kõhtu kinni hoides. Sinna on mu kuul teda tabanud... Mu sõrmed kobavad surnud mehe riietes, ma loodan, et tal on mingisugust söögipoolist, mul on nälg. Mu sõrmed on kohmetunud, surnukeha on üksainus suur külmunud kamakas, jäätunud liha vastu külmunud liha. Aga mina olen elus. Ma leian ta küljetaskust kivikõva leivakamaka, see on talumehe leib, mitte sõjamehe oma, selle kooriku peal on kolm sõrmega vajutatud lohku. Ma topin leivatüki suhu, see on jäätunud, ma närin selle nurka, ma ootan, et see sulaks. Leib maitseb esmalt nagu jää, nagu külmunud eimiski, siis maitseb ta kibedalt ja seejärel magusalt. Mu üks käsi hoiab leivatükki, teine kobab edasi, võimalik, et seal on veel midagi, mis aitab mul elu sees hoida. Ma tõmban välja midagi lamedat ja neljanurgelist, mis on linase riidetüki sisse mähitud... harutan selle lahti. Mu ees on ikoon. Punasel taustal on kujutatud jumalaema, Jeesuslaps süles, Jeesuse kohale on kirjutatud ICXO. Kristlane, mõtlen, ma olen kirikuõpetaja ja ma olen tapnud kristlase. Ja pärast seda... mis on pärast seda?... pärast seda ei ole enam midagi, mina ei ole enam midagi: ma ei ole enam jumalasalane, ma ei ole enam tõlkija, ma ei ole enam perekonnapea. Ma olen ainult Adrian, külmast värisev mees valgel väljal. Ma peaksin tundma süüd, aga ma tunnen hoopis kergendust. Ma saan nüüd olulisele keskenduda.

Jesaja ütleb, et vihm ja lumi tulevad taevast alla ja kastavad maad, teevad selle sigivaks ning kandvaks, et see annaks külvajale seemet ja sööjale leiba. Ma arvan, et ta ei olnud kunagi lund näinud. Tõelist talve, seda, mis elu enda all matab, mis ei ole sigimine, vaid üleelamine. Asju tuleb õige nimega nimetada. Ja õige nimega saad sa neid nimetada ainult siis, kui oled nad läbi elanud. Elu ei alga tekstist, ta suubub sellesse. Ja ainult siis on võimalik midagi tõelist kirjutada. Jumala kirju tõlkida.

Ma nägin teda unes, ta oli Metsalise embuses olev Paabeli hoor. Ja Metsaline oligi erepunane nagu Johannesel kirjas ja ka temal oli seljas sama värvi kleit, aga punane oli see tema enda verest, musketikuuli jäetud haavast, ja ma nägin

ennast, suitseva rauaga püss käes, ja mu ees lumes oli surnud kasakas, seesama, kelle ma sadulast maha olin sirutanud, keda ma olin kõhtu tabanud, kes oli kahe käega haava kinni surunud ja seejärel hinge heitnud. Kasakas oli mu jalge ees ja tema oli Metsalisega ja kasaka näol oli seesama irve mis surnustki peast, ainult ta suunurgad liikusid edasi-tagasi, see on tavaline, mõtlesin, sellised koolnud ongi, sõjamehed või mitte, ta oli ainult röövel, sõja hoor, ja Metsaline tõmbas ta kleidi üles ja tõstis ta enda peale, ja seal ta ratsutas karvasel loomal, võppus sadulas üles-alla, metsalise traavis, hobuseid tuleb sihtida, mõtlesin, ükskõik kuhu, peaasi et tabab, kui nad kord sadulast langevad, siis pole neist lähivõitluses asja, ta oli kord, aga enam ei ole, ära imesta, ära mõtle, ainult sihi, hinga sügavalt välja ja kõige sügavamal hetkel vajuta päästikule, Metsaline surus end talle sisse, oigas ja urises, kas mõnust või valust, siis läks ta raevu, aga tema sosistas: tasa, tasa, ja Metsaline rahunes, tardus paigale nagu surnu, suunurgad irves tagasi tõmmatud, ja ma sihtisin, hingasin välja ja surusin sõrme päästikule, relv võpatas mu käes, ärkas ellu, kuul lendas ja tabas teda, tabas otse kõhtu, hukatusse ta läheb, hukatusse ja ilmamaad valitsema, keisririiki, viis pead on langenud, aga kaks püsivad veel õlgadel, metsalise ja mu enda oma, ma viskusin püsti, mu kael oli kange, see on tuulest, mõtlesin, mere poolt puhuvast tuulest, ma olin ärkvel, päris ärkvel, keset suurt Liivimaa vaikust ja külma, keset talveööd, Marta, mõtlesin, mu elu valgus, kus sa küll oled?

Ma ei karda teie kohut, see on inimeste, mitte Jumala kohus. Ja mulle meenusid mustad tähed valges taevas, see, mida ma sõjapäevil näinud olin, ma olen näinud, ma olin neid lugenud, ma olin tundnud tema hingust oma näol. Tema hingusest selgib taevas ja tardub veepind, tema käsi purustab jää ja soojendab üles külmunud maa, ta võib hävitada, aga samamoodi võib ta kaitsta, ja võib-olla on see, mida me peame hävituseks, samuti võitlus. Võib-olla võitleb Tema seal ülal samamoodi nagu meie siin all. Võib-olla ei ole Ta kõikvõimas, võib-olla on Temagi Hiiob. Võib-olla selleks see raamat kirja pandigi, et me aru saaks.

Ma pean tõlkima, mõtlesin, ainult jõudu ei ole, ma olen väsinud, mõte ei liigu, võib-olla homme, pärast seda, kui olen välja maganud, aga unerahu ei antud, alati oli varitsus, rünnak, pagemine, öine vaht, uus rünnak, uus varitsus, uus pagemine, tuimus, surmaväsimus, kaks nime, Marta ja Hiiob, mõlemad minust kaugel, iga päevaga üha kaugemal, Issand, anna mulle jõudu, anna mulle tema kirjad ja Su enda omad, anna mulle jõudu pühakirjas püsida, anna mulle täiuslik tekst.

Oli kevad, vaaludega märts, lumi oli endiselt maas, lumi oli maha langenud, mehed ajasid end ägisedes püsti, me olime ööbinud vanas katusetas küünis, tuul puhus öö otsa läbi pragude, aga me saime tuld teha, me olime soojas, nii soojas, kui sõjas saab olla. Ma püüdsin silmi avada, laud olid paistes, ripsmed rähmast kokku kleepunud. Ma hõõrusin neid, ringutasin, kiskusin end lahti, keha nak-

sus, liikmed naksusid, ma olin ise vana küün, kohe-kohe sisse langeva katusega, aga ma püsisin, ma kavatsesin lõpuni minna, üle põlenud Liivimaa, üle selle kõige. Ma astusin välja ja jäin rabatult seisma, päike säratas lund, silmipimestav kevadpäike, kevadises õhus, täieliku teistsugususega, suursuguselt. Seal oli kõik, kogu pühakiri. Ja midagi enam ei ole vaja, mõtlesin, sõnu, kujundeid, jutlusi, laule, pühakujusid, palveid, kõnesid. Ainult päikesepaistet lumel, jääkirmet rebasekäppade all, tuult, vaikust, võib-olla sosinaid. Jumal küll.

Sisselangenud ninaga lühike mees hingeldab ja räägib, ta suu liigub. Ma saan aru, et ta räägib sellest, et varitsus, mille ma varahommikul välja saatsin, on lõksu langenud, et mehi ei ole enam, et tema on ainus, kes pääses. Mees räägib kiiresti, nii kiiresti, nagu tahaks ta mitut lugu korraga jutustada, ta huuled on musta värvi, nende vahelt paistavad musta värvi hambad, ta hääli katkeb ja tuleks justkui kusagilt väljastpoolt, mitte tema seest: „...tulli suur Tuul Laane poolt, nink taugas se Koa Nelja Nurga päle, ja heitis sedda nende Laste päle, et nämat ärra Surrid, nink mina ükspeines ollen ärra pääsnut, sedda sulle kullutama.” Jah, ütlen talle, ma tean, mis see on, see on eesti keeles kabel, „Täma Kabel on Maa sisse pandut, nink täma langeminne täma käimisse päle”. See, kes püünispaelu seab, langeb neisse ise varem või hiljem sisse, ma oleksin pidanud seda teadma, ma olin hooletu, ma unustasin, teised pidid selle eest nüüd maksma. Palvetage, ütlen meestele, palvetage nende hingede eest. Nad vaatavad mind altkulmu, nad teavad, et palved ei too kedagi tagasi.

On vaikne nädal, ümberringi käib sõda, aga sõjal on oma samm, me oleme selle selgeks saanud, me teame, et kõik võib hetkega muutuda, valve on väljas, me oleme õppinud end kasakate eest kaitsma, lagedal maal niidavad neid meie kuulid ja metsa ei julge nad tulla, mets kaitseb meid selle vastumeelsusega, mida stepirahvas puude ees tunneb, puid on nende jaoks liiga palju ja liiga tihedalt ja igapähe taga võib varitseda vaenlane, Liivimaa külamees, kes on tapmisetöö endale selgeks teinud, kes ei tunne päästikule vajutades enam hirmu või ärevust. Ainult rahulolu, kui tinatükk märki tabab, kui ratsanik sadulast paiskub ning jalustesse rippuma jääb. Tapmisest on saanud töö nagu iga teine. Ma ei tea, mida see hingele teeb, ma ei taha sellele mõelda, sõda saab kord läbi, siis paistab. Aga ma tean, mis tunne see on, ma tunnen seda, mina olengi see, millest ma jutustan, needsamad lumele jäävad read, punased plekid ja pruunikad pabulad, sitt ja veri ning auravad hobusekorjused, millest me tükke nüsime ja neid orgi otsas küpsetame. Aga praegu on kõik vaikne.

Mehed tulevad üksteise järel minu juurde. Nad ütlevad: sa peaksid teenistust pidama. Teenistust, imestan. Siin? Jah, ütlevad nad, siinsamas, on seal mingit vahet? Ei ole, ütlen ja neil on õigus, külameeste usk on kindlam kui minu oma. Me siis palvetame, kuni sa end valmis sead, ütlevad mehed. Jah, ütlen, palvetage. Kas selliseks olukorraks on oma palve, küsib üks neist, ma tean ainult issameiet. Palvetage oma sõnadega, ütlen neile. Kes sinu eest palvetab? küsib

mees, kes on tugev nagu härg, kunagi on ta olnud sepp. Ma ei tea, mida talle öelda. Mõtled sa mu peale, Marta? kus sa oled? Vasta mulle, saada mulle mingi märk. Ma mõõdan pilguga ümbrust, põlenud hooneid, hobusekusest lund, raagus vahtraid, selget taevast. Ma ei näe midagi, mis tavapärasest erineks, mis ei oleks märtsihommik. Võib-olla see ongi märk. Mehed seisavad mu ees, nad ei tea, mida relvadega peale hakata, nad ei taha sõjariistu käest panna, isegi teenistuseks mitte, see on õige, kasakad võivad tulla eikusilt, maa sügavusest, Liivimaa kannab neid, aga see on petlik, jää kannab samuti, aga selle all on tume vesi. Lahvandused, mis ühel hetkel avanevad, mis neelavad mehe ja vankri ja hobuse. Ma loen meestele pühakirja, peast, ma loen neile Hiiobit, üha selgemaks muutuvat tõlget, üha napolisõnalisemat. Varsti ei ole seal enam ühtegi sõna, meie olemegi sõnad ja maa ning end talvest lahti murdev jõgi, me oleme Liivimaa ja me oleme Hiiob.

Meeste seas levivad haigused. Määndunud jalad, mädanevad haavad ja kiritõvest näritud ninad on Liivimaal tavalised, ka rahuajal. Aga sõda on katku endaga toonud, me oleme mööda lasknud hetke, mil seda ära tunda, põgeneda, nüüd peame vastu astuma. Ma olen kasutusele võtnud kõik ravivõtted, mida ma tean. Kõik need teadmised, millega haiguse levikut piirata. Mürgise inimesega tuleb rääkida lühidalt, nii lühidalt kui võimalik, eriti, kui tuul on tema poolt. Haige peaks oma nahka õliga määrima, vürtse närima ning äädikasse kastetud rätikut suu ees hoidma. Või siis katkuviina jooma. Aga meil ei ole neid abivahendeid võtta, taimed on lume all ja äädikat saaks ehk mõnest linnast, aga need on meist kaugelt jäänud. Kuse rätikule, raibe, ja suru vastu nägu, kuulen mehi haigeid kaaslasti käsutavat, kuse ja suru, kui sa ei taha, et me sind metsa ajaks. Pärast haigea rääkimist loputavad nad hoolikalt suud.

Nad on kalgiks muutunud, mõtlevad ainult iseendale. Maailmast on saanud üksainus suur monoloog, sõnamulin, mis räägib iseendast ega mõtle ligiinimesele. Ka mina ei mõtle. Kui ma näen krampides visklevat või verest tühjaks jooksvat kaaslast, tunnen ma rahulolu, et see kõik mind ei ole tabanud. Ja alles siis kaastunnet. Ma arvan, et see on kaastunne. Ma ise olen samuti haige, keha on üleni paistes, kui ma sõrmega ihule vajutan, jääb sinna sügav lohk. Ma värisen külmast, isegi lõkke ääres, kui tuli ihu põletab, kui riietest suitsu tõusma hakkab. Kui ma hommikul kusele lähen, siis tuleb sealt verd. Puna-seid laike. Ma ei julge saapaid jalast võtta, ma kardan, et mul ei õnnestu neid enam jalga tõmmata. Jalad pakitsevad iga päevaga üha rohkem, ma kardan, et ühel hetkel ei jõua õmblused nahka enam koos hoida. Esmalt rebeneb saabaste nahk, seejärel mu enda oma. Tuleb kuuseokkaid närida, õpetavad mehed. See aitab. Ma ei usu neid. Aga kui ma vahis olen, murrann puu küljest oksa ja tõstan selle näo juurde. Vaigu kirbe lõhn ajab mind öökima. Mehed keedavad okastest teed. Ma joon seda väikeste lonksudega, iiveldushoogudega võideldes. Käärin varruka üles, käsivars on täis haavandeid ja paiseid, ma vaatan neid huviga, võib-olla on seal sõnum, aga need on lihtsalt mädataskud, ma tahaksin

need puruks kratsida, viimseni, mäda endast välja lasta. Kevad on käes, ütlevad mehed, mahlad liiguvad, puudes ja inimestes, Kristus on üles tõusnud, see teeb su terveks.

Noor paljaks aetud peaga kasakas palub haledasti, ta on veel noor, ta ei taha surra. Tema ülakeha on paljas, nahk on higine ja aurab. Mehed seisavad morni näoga, käes sõjanoad, kirved ja lühikesed Rootsi jalaväemõõgad. Ma peaksin ütleva: laske tal minna! Aga kui me tal minna laseme, siis toob ta omad meie laagripaika. Ta teab, kui palju meid on, mis relvad meil on, ta teab, et meid ei ole üldsegi palju. Mulle meenub, kuidas ma juurdlesin, miks saatan Hiiobi kohta „nahk naha vastu” ütles. Ja kas peaks seal olema „elu” või „hing”. Ma panin „elu” ja mul oli õigus: „keik, mis ühhel Mehhel on, sedda annap täma oma Ello eest.” Hinge peale ta sel hetkel ei mõtle. Ma pööran vangile selja ning sammun aeglaselt lasila poole. Kasaka palvetest on saanud kriiskamine, ma tahaks käed kõrvadele suruda ja ise karjuda, ma ei tohi seda meeste nähes teha.

Ma nägin unes surnud isa. Ta kohmitses kirikla ees ringi, kulunud ja lahtinõõbitud kuues, nii nagu ta seda teha tavatses. Ta on surnud, mõtlesin. Ta ei pruugi seda märgata, aga varem või hiljem saab ta sellest aru. Pigem varem, ma ei tohi aega viita. Ja ma tundsin, et ma armastan teda, vaga Andreast. Ma läksin tema juurde ja rääkisin temaga. Lapsed tervitavad, ütlesin talle. Väike Elisabeth? küsis ta vastu, kuidagi segaduses. Ma sain aru, et ta ei tea, mis vahepeal on sündinud. Aga ta püsis, ta ei hajunud, meile oli aega antud. Räägi, kuidas surnute ilm on, pärisin ootamatu otsekoheusega, räägi, ma tahan teada. See küsimus viis ta täiesti endast välja. Ta pööritas silmi ja kogeles midagi. Räägi, nõudsin temalt. See on nagu elavatelgi, pomises ta siis, kõik on nagu elavatel, iga aastaga järjest hullem... me jääme üha vanemaks ja nõrgemaks ja kahvatumaks, meist saavad varjud ja siis ei ole enam neidki. Ta silmad pöörlesid üha kiiremini, neis oli üha vähem iirist ja üha rohkem valget. Ta ilme muutus, ootamatult oli seal väga palju erinevaid nägusid, nende inimeste nägusid, keda ma olin elus kohanud. Need vaheldusid kiiresti ja üks neist oli köster Erdmanni oma ja see nägu jäi paigale. Köster Erdmanni näoga isa vaatas mulle piinatult otsa ja siis hajus kõik.

Täna tuiskas jälle, üle väljade vihises tuul ja lund keerutas meile näkku, kui me põlenud taludest möödusime. Me läksime hanereas, eesmineja jälgedesse astudes, pead pööramata, söestunud palgid oli harilik vaatepilt, nende varjus ei olnud ühtegi elavat inimest, kasakad või katk oli nad tapnud, või nälg — see oli üks ja seesama, „Täma Maja sisse ei saa middakit jäma, täma Maja päle saap Tulle-Terwa puistetut”.

Me läksime ma vaatasin jälgi, mille servad juba varisesid, mis aegamööda lumega täitusid ma lugesin kirju: „Minna tahhan neid Innimessi, kummat mina loonut ollen, Maa päald ärrakaotada, Innimessest saadik, lojusteni, Maddoni, nink linnudeni Taiwa all, sest mina kahhetsen, et ma neid tehnut ollen.” Ja me

ei tea, kas me leiame armu või mitte, kindlasti mitte, kui nõrkeme, võib-olla, kui vastu peame. Me läksime aina edasi, tuld süütamata ei olnud meil võimalik peatuda, aga tuli oleks meid ära andnud, nii jäi meil üle ainult sammuda ainult minna, endal minekuga hinge sees hoida, me ei tohtinud peatuda me ei tohtinud kokku variseda, me oleks uinunud, surnuks külmunud. Mu rinnakorvi oli üksainus suur must õõnsus, südamerasvata, südamest oli rasv ära söödud, sammud kõmasid seal vastu, roided laulsid olid pingul nagu vibukaared rinnakorvi närised ussid, väsimus, igatsus, nälg. Mul on tunne, et ma olen selle kõik põhjustanud, selle lõppematu talve. See on minu nälg tema ja armastuse järele, mis on maa jäätanud, mis ei lase kevadel tulla.

Punkt, koma, koma, punkt, me oleme mustad kriipsud valgel lumel, kui keegi meid peaks ülevalt vaatama, siis me oleme ainult kiri. Me oleme Liivimaa kirjad.

Ülestõusmispühade ajaks sai talv läbi. Metsaalused olid veel lumega kaetud, aga väludel oli näha eelmise sügise pleekinud jälgi, luuvärvi rohtu ja üksikuid pruunikaid kõrsi. Ma seisin maakamaral, nätskel Liivimaa mullal ja ma tundsin, kuidas maa hingab, veri mu kehas pulseerib, kuidas sooned laulavad, kuidas põletik ja mäda aeglaselt lahustuvad, uue terve verega minema voolavad, ma teadsin, et ma võin langeda tina või raua läbi, aga haigus mind ei tapa. Maa vägi kandus minusse, see sosistas mulle: see ei ole lõpp, see on uus algus, sa oled veel nõrk, aga sa elad, sa oled selle läbi teinud, talve ja sõja ja selle piina, mida sa Marta pärast tunnend, tal ei ole seda vaja, lase ta vabaks, lase ta oma südamest lahti, tema hing on siis kergem ja sinu oma samuti, sul on veel pikk tee minna. Kuidas ma saan ta vabaks lasta, kui mul teda ei ole, mõtlesin. Teda ei ole, ei ole kunagi olnud, ainult see üks kord Riias, üksainus puudutus, õhtu, küünlad, rābaldunud lina, kauss, sellesse aeglaselt nõrguv veri, meie käed kausi kohal, mehe käed ja neiu omad, ma vaatasin oma vaevatud käsi, haavandid olid punaka korbaga kaetud, need olid paranemas, kinni kasvamas, neist oli saanud muster, mis nõrgeneb, kahvatub, kaob, nahaga ühte sulab, needki on kirjad, mõtlesin, valu ja igatsus olid minust välja voolanud, nad oli nüüd Jumala kirjades.

Me ei suuda maad kaitsta. Meil õnnestub üks sõjasalk lõksu meelitada, teist varitsusest rünnata, aga neid, mis meist mööda lähevad, on liiga palju. Kasakad on kiired ja paindlikud, tundub, nagu püüaksime kevadist tulvavett kinni pidada. Seda purskub ja immitseb igalt poolt, kõik sulab. Põrgu ise sülitab neid välja, rāägivad mehed. Põrguga pole siin midagi pistmist, ütlen neile. Peeter ei usu, et ta selle maa endale saab. Seepärast laseb ta seda põletada ja rüüstata. Ja iga võidetud lahinguga jääb tal mehi üle. Milline Peeter? küsivad mehed. Tsaar Peeter, ütlen. Kes siis veel! Sa nagu tunneksid teda, ütlevad mehed. Rāägid temast nagu kallist naabrimehest. Me tunneme nüüd kõik teda, ütlen. Me oleme teda tunda saanud. Tsaarid ja kuningad võivad end sitaauku uputada, ütlevad

mehed. Nad on kõik ühesugused. Talumehed seisavad mu ümber, viha täis. Liivimaalased, mõtlen. Vastupidamine on nende tugevaim külg. Võime välja kannatada. Nad ägisevad ja kiristavad hambaid ja pingutavad lihaseid, et veel ühte prussi turjale võtta, veel ühte rida põletatud telliseid. Aga ühel hetkel nad enam ei suuda. Ja siis muutuvad nad loomadeks, nad tahavad tappa ja purustada, kõike enda ümber segi peksta. Praegu on just selline hetk, nad on kõigeiks valmis, alles nüüd on neist sõjamehed saanud.

Ma kükitan liivasesse pinda kaevatud augu kohal, hoian käega oksast kinni ja situn. Sittumisel on sõjapidamise juures oluline roll, see näitab, mis vaim üksuses valitseb. Kas võitlejad on käega löönud või alluvad nad siiski mingile korrale. Ja kord tähendab inimlikkust, see on inimlikkuse väikseim osa. Iga kord kui me laagrisse jääme, lasin ma meestel latriinid kaevata. Me ei ole loomad, ütlesin neile, me ei situ sinna, kus me sööme ja magame. Mehed urisesid, aga kaevasid siiski. Ühel hetkel hakkasid nad seda tegema ilma, et ma oleksin pidanud käsku andma. Võimalik, et inimlikkus on neilegi kalliks saanud. Võimalik, et nad on lihtsalt ära harjunud. Ma pingutan lihaseid ja lasen need uuesti lõdvaks. See on naljaaja sitt, mis minust väljub, kõik see, mis on saanud jahvatatud männikoorest ja aganatest ja vähesest jahust. Sekka veidi kuivatatud hobuseliha. Mul on tunne, et ma situn sõda endast välja, nüüd, kui ma olen otsustanud, et see on meie jaoks läbi saanud. Ootamatult kujutan ma ette tsaar Peetrit, kes võib olla ametis sellesamaga mis ma ise. Mõne kullatud trooni kohal. Võib-olla hoiab ta kullast oksast kinni. Ma puhken naerma ja naeran nagu pöörane. Mets kajab mu naerust vastu.

Ma sammun läbi kasesalu aeglaselt laagripaiga poole. Puud on veel raagus, nad on peenikesed ja sirged, sirutuvad valguse poole. Kaks tüve on teineteise ümber põimunud, justkui emmates. Kui kaks tüve lähestikku satuvad, siis tugevam neist surub teist maha, nad võitlevad pinnase ja toidu pärast nagu inimesedki. Need kaks on teistsugused. Ma seisan puude ees ja mõtlen, et ma olen seda kõike kusagil näinud. Siis mulle meenub, kus see oli. Kaks suitsusammast, must ja valge, sel päeval kirikus, sel ainsamal päeval, mis meile oli antud kahekesi olla. Puudel võib olla rohkem õnne kui inimestel, mõtlen. Närune aeg on sattunud, mõtlen, aeg, mil tuleb püsida, tormile vastu seista. Tulevad teistsugused ajad, minule mitte, ma olen põlenud, minust ei saa enam kunagi kirikuõpetajat, ja tõlkijat samuti mitte. Ehk saab minust midagi muud.

Mehed on laagri kokku pakkinud ja tule surnuks tampinud, nad ootavad, mida mul neile öelda on.

Me läheme koju, ütlen neile. Me ei suutnud seda sõda võita, aga me oleme elus ja me läheme koju. See on võit Liivimaa moodi.

Ma seisan uksel, ma olen ühel pool lävepakku ja Christine on teisel pool. Ta on särgiväel, ta juuksed on sassis ja silmad aukus. Nad põletasid kõik maha, ütleb

ta kõlatult, kiriku, pastoraadi, kõik. Ma tean, tahaksin ma öelda, aga olen vait. Ma toetan musketi ja padrunivöö seina vastu, ma teen seda hästi aeglaselt, sest ma ei tea, mida teha, ma ei oska talle midagi öelda. Ma vaatan teda ja otsin sõnu, aga neid ei ole. On erinevad vaikused, segaduse vaikus, süütunde vaikus, vaikus mehe ja naise vahel.

Miks sa mind nii vaatad, ütleb ta, ära vaata, ma olen vanaks jäänud, ma tean. Ma raputan pead, kuigi see, mis ta ütleb, on tõsi.

Lapsed magavad, ütleb ta, nad ei teadnud, et sa tuled. Mina ka ei teadnud. Kust ma seda teadma peaksin! Sa lihtsalt tuled! Ette teatamata! Sa oleksid võinud sõna saata! Miks sa seda ei teinud? Miks? Miks pean mina alati kõike teadma, kõigeiks valmis olema? Ma vaatan teda, ta on kõhnemaks muutunud. Sitkemaks. Me mõlemad oleme, me oleme sõjaaja inimesed. Tühjaks põlenud. Mulle meenuvad põletatud savist tellised Püha Peetruse kiriku müürides. Me oleme nüüd samasugused, armastuseta kivid, meil on ühhesuggune Keel nink Köne, meie maa põleb ja keegi ei kuule meid.

Ootamatult haarab Christine mu ümbert kinni, ta pigistab mind kogu jõuga, kogu oma vihaga. Nii hea, et sa tagasi oled, sosistab ta mulle.

Tule sisse, ütleb ta. Ära oma püssi unusta.

Me istume suure tammepuust laua taga, mu ees on leib ja suitsuliha, ma süüan metoodiliselt, maitsele mõtlemata. On neid, kes söövad selleks, et maitset nautida, mõtlen. Ja on neid, kes kirjutavad selleks, et teised nende tekste naudiksid. Mõlemad peavad meeldima. Ja nad on õnnetud, kui neil välja ei tule. Kui tulemus ei sula suus. Kui see ei ole piisavalt õhuline. Kui ei ole piisavalt vinjette.

Mulle meeldib sinuga niisama olla, ütleb Christine, sinuga rääkida. Mulle on see alati meeldinud, sina oma tarkuses ja mina... mina olen lihtsalt mina! Ja me võime sinuga rääkida kõigest, lihtsatest asjadest ja keerulistest, maast ja ilmast ja lastest ja sellest, mida kevad toob... ja kõik on nii hea ja selge!

Ta räägib ja räägib. Ma ei ole veel sõnagi öelnud.

Me peame siit ära minema, ütlen leivapätsi endast eemale lükates. Liivimaa päevad on loetud.

Me reisime läbi põlenud maa, mina, Christine ja meie lapsed. Meil õnnestub liituda Dorpati poole liikuva vooriga, Otepäält on sinna terve päevateekond. Me loksume vankris, mida veab kaks kronu, ma hoian laetut musketit põlvedel, voorimehed heidavad sellele häiritud pilke. Me ei vaata enda ümber, me vaatame otse ette.

Kas selleks lähebki sõda vaja, mõtlen, selleks, et mees ja naine tunneksid, et nad on mees ja naine, et nad lähedust tunneksid, et nad tunneksid, et nad on üheskoos tugevamad. See ei ole alasti kehade lähedus, see on lahingurivi lähedus, tõenäosus ellu jääda.

Dorpat on kindel linn, ütleb Christine rahulolevalt, kui kirikutornid paistma hakkavad. Vaata, millised bastionid! Neid venelane ei võta!

Need on savihooned, mille alusmüürid on põrmus, mõtlen. Need lüüakse ru-temini pihuks kui koi. Voor koliseb Andrease väravast sisse, ma loen selle kohal heiastuvat kirja: Se seisap Hommikust Öhto sadik, sis sawad nämat ärrarajotut, nink enne kui nämat sest täddwat, sis omat nämat ärrakaddonut. See kiri ütleb: ära jää siia.

Ma mõtlen oma isale, vagale Andreasele, ta suri, kui me sõda pidasime. Mind ei olnud tema juures. Aga tema minu juures oli. On seniajani. Ta oli väärt mees, mõtlen. Kui pojad seda oma isade puhul tunnevad, siis on isad õigesti elanud, neist on midagi alles jäänud. Päike loojub me selja taga, hobuste, vankrite ja inimeste kontuurid joonistuvad selgelt välja. Päev on õhtusse veeremas.

Edasi oli kõik üksainus suur pääsemine. Kiri värava kohal oli mind hoiatanud, ma viisin oma pere põhja poole, Revalisse. Christine vend teenis garnisonis kaptenina, ta korraldas meile elamise. Ma ei osalenud enam üheski lahingus, minu võitlus oli teistsugune, ma heitlesin pimeduses olendiga, kelle nime ma ei teadnud. Aga ma aimasin, mida see tähendab, ma olin sellest ise kirjutanud, kuidas üks surelik on Engeli nink Innimestega Maadelnut.

Ma lebasin liikumatult lavatsil, pilk laes rippuval valkjalt lühtril. Marta kirjad, mõtlesin, need, mida ta kunagi ei saatnud. Mis kunagi minuni ei jõudnud. Mida sa vaatad? küsis Christine, seal ei ole midagi. Ma tean, ütlesin talle, ma tean, et ei ole.

Ma nägin unes, et me kõndisime rannal, mina, Marta ja väike heledapäine poiss, kellel oli käes komps leivapaladega. Ma küpsetasin selle ülestõusmispühadeks, ütles Marta. Aga sind ei tulnud. Ma ei saanud, ütlesin talle. Ma olin Revalis, ma ei saanud sealt välja. Aga praegu oleme üheskoos. Jah, ütles Marta. Praegu. Eespool olid luiged, poiss jooksis neile lähemale, linnud jälgisid teda komandandipilgul, kaelu kenutades. Milline on nende keel, isa? küsis poiss minu poole pöördudes. Oskad sa seda keelt? Oskad sa seda ümber panna? Isa? mõtlesin, mul ei ole poega, on ainult tütreid. Marta vaatas mind naeratades, järsku oli temas väga palju õrnust. Mis see on? küsisin temalt. Mis see on, ütle mulle, on see uni? See on hargnevus, vastas Marta. Üks neist. Poiss tuli minu juurde, murdis leivatüki pooleks ja ulatas selle mulle, see on sulle, isa, ütles ta, ma võtsin leiva ta käest vastu, ma lugesin sellel olevat kirja, ta jaggas neid kes-keld katki, nink pani igga ühhe jaetu osa tõise kohhalle. Ma ei saa aru, ütlesin. Need on su enda sõnad, ütles poiss, need, mida sa oled ümber pannud.

Dorpat oli langenud, aga Reval püsis, rootslased ei kavatsenud seda niisama lihtsalt loovutada. Ma tahan tagasi minna, ütlesin Christine vennale. Tagasi koju. Ära tee seda, ütles ta tõsiselt. Kui mitte enda, siis mu õe pärast. Kuidas sa läbi frondi pääsed? Ja Liivimaa on nüüd Venemaa. Ma pean, ütlesin ma talle. Minu saatatus on seal, lõunas. Miks? küsis ta lihtsalt. Mida see „saatus” sinu

arvates tähendab? Martat, oleksin võinud talle öelda. Seal olen talle lähemal. Aga ma ei öelnud midagi. Jää vähemalt sina siia, ütles ta siis Christinele. Su mees on venelaste vastu võidelnud. Seda nad ei unusta. Võib-olla, ütles Christine. Aga mul on temaga üks saatus.

1704. aasta augustis andsin ma Dorpati Jaani kirikus truudusvande tema Suurtsaarilikule Majesteedile. Ma hoidsin kätt Pühakirjal, see oli lihtsalt raamat, seal ei olnud midagi jumalikku. Aga vanne on vanne, seda võib anda ka arveraamatul. Olulist see ei muuda. Sina võitsid, ütlesin, kui olin käe Pühakirjalt tõstnud. Komandant Balck, kes vandeandmise juures seisis, pööras pead ja vaatas mind. Ta oli rügemendiülem, pikka aega Moskvast elanud luterlane. Sakslane nagu ma isegi. Aga mina olin sellele lisaks veel liivimaalane.

Me seadsime end Otepääl uuesti sisse, kirik ehitati üles ja seejärel pastoraat. Alusmüürid olid alles jäänud, need olid maakividest. Maa oli laastatud, aga see oli ainult osa maast. Ma ei pidanud enam ühtegi jutlust, mitte ühtegi teenistust, see kõik oli nüüd mujal. Ma hulkusin mööda metsi ja otsisin neid kahte ühtepõimunud kaska, aga ma ei leidnud neid. Linnud kogunesid parvedesse, et lõuna poole lennata, nad koondusid tumedateks sülemiteks ja hajusid siis uuesti laiali, neid oli sadu, võib-olla tuhandeid. Ma ootasin hargnevust, päeva, mil mulle järele tullakse, ma teadsin, et see peab varem või hiljem juhtuma.

Enne seda tuli kiri. Õigemini tuli mitu kirja. Christine vend oli käskinud need oma kompanii seersandil mulle kätte toimetada. Seersandi nimi oli Stammer, saabilöögist moonutatud näoga kõhetu ja sitke mees. Ta seisis meie uue elamise õuel, seljas kalevist sõdurikuub, millelt olid eraldusmärgid maha kistud. Christine toetas end vastu seina, järsku oli ta näost väga kahvatu. Kõik on hästi, armuline proua, rahustas teda seersant. Kaptenihärra on elu ja tervise juures. Ta võttis põuest nahatüki sisse mässitud paki ning ulatas selle mulle. Tule sisse, ütlesin sõnumitoojale. Me peame sulle teised riided leidma. Ime, et sa nendega üldse nii kaugele oled jõudnud. Mehe nägu tõmbus irvele, paljastades mustad hambad, piibuhoidmisest puseriti vajunud. Niisama lihtsalt mind ei võta, ütles ta. Need, kes on selle sõja läbi teinud, jäävadki elama. Võib-olla igaveseks. Karda jumalat, ütlesin talle tõsiselt. Jah, ütles seersant. Sa vist ei mäleta mind, õpetajahärra? Ma vaatasin teda tähelepanelikult. Ja siis meenus mulle rõõmust särav nooruk, kelle ma olin kõster Erdmanni tütreaga paari pannud. See oli olnud hoopis teistsugune mees. Ka mina olin olnud hoopis teistsugune. Ma lähen edasi, ütles Stammer. Ma tahan enne pimedat koju jõuda.

Ma istusin kolde ees ja uurisin kirju. Esimene neist oli professor Aulinuselt, see rääkis Hiiobist. Milleks see, mõtlesin. Kõik on palju lihtsam. Palju ilmsem. Teine kiri oli pastor Zimmermannilt. Lasin pilgul üle ridade libiseda, need olid kirikumured. Mul ei olnud enam selle maailma asja. Kolmas kiri oli Martalt.

Ma tõmbasin sõrmedega üle paberi, tunnistasin selle pinda. Kiri soojenes mu käes, see on tulest, mõtlesin, mitte minust.

Ma arvan, sa peaksid teadma, millest neis räägitakse, ütlesin Erdmanile kirju ulatades. Käsk on kogu välismaalt tulnud korrespondents komandandi juurde viia. Aga need on Revalist. Ma ulatasin talle paberilehed. Erdmann voltis need aeglaselt lahti. Ja see kolmas? küsis ta siis. See ei ole midagi, ütlesin Marta kirja tulle visates.

Ma nägin unes langenud rootslast, sedasama, kes meid juhtima pidi. Millegipärast olid tal juuksetutid sarvedeks seotud. Ta nägi kuidagi enesekindel ja isegi üleolev välja. Sa oled ju surnud, ütlesin talle. Olen, ütles ta. Aga ma tulin tagasi. See vihastas mind. Lunastaja tuli tagasi, ütlesin. Oled sa tema? Võib-olla olengi, vastas ta ülbelt. See ärritas mind, ma lõin teda. Mu käsi läks temast läbi. Sa jätsid mu sinna väljale, ütles ta. Sina, kirikuõpetaja. Nüüd olen ma osa sinu loost. See osa, mida sa lugeda ei taha. Aga ta on samamoodi kirja pandud.

Nad arreteerisid mind septembri viimasel päeval. Erdmann võeti samuti kinni, me läksime koos. Kui ma küsisin, mida mulle süüks pannakse, siis öeldi lühidalt „äraandmine”. See jahmatas mind. Ma olin relv käes isevalitseja vastu võidelnud, aga seda isegi ei mainitud. Revali garnisonist tulnud kirjad, öeldi mulle. Kus need on? Me tahame neid näha. Ma võtsin kirjad välja ning andsin üle. Üks on puudu, ütlesid nad mulle. Kus see on? Ma vaikisin. Sa oled äraandja ning salakuulaja, ütlesid nad. Mida te teete! hüüdis Christine. Ta on süüta! Ei ole, ütles mind arreteerima tulnud ohvitser. Ta on vandemurdja. Ta on vandunud, et ta ei pea kirjavahetust vaenlasega, ta teadis, et selle eest on ette nähtud surmanuhtlus. See ei olnud vaenlane, ütlesin. Kes siis? küsis ohvitser. Eikeegi, ütlesin. Viige ta ära, ütles ohvitser vihaselt.

Nad piinasid mind. Mind peksti nuudiga, mu käed rebiti liigestest välja. Ma teadsin, et ma ei saa enam kunagi sulge käes hoida. See polnud oluline, mul ei olnud enam vaja midagi kirja panna. Minu eest paluti. Mind jahmatas, kui paljud minu eest välja astusid. Christine, oldermannid, koguduste eestseisjad. Arst, kes mind rae palvel vaatamas käis, ütles, et inimesed olevat tahtnud end minu eest pantvangi anda... Ta ütles, et ta oli näinud raele tulnud palvekirja. Ja et seal olid olnud kõik eesti nimed: Pärniko Jürri, Ignasse Pedo, Säggi Peeter... Neid oli nii palju, sosistas arst mu purustatud liikmeid kombates, mitu lehekülge... mitu lehekülge! Need on ainult nimed, ütlesin talle. Ja palvekirjad ei muuda midagi. Mida sa ütlesid?... „palved”? kortsutas arst kulmu. Ei, ütlesin talle, kirjad... Vait! röögatas vahisõdur. Suu kinni!

Mul oli õigus, paberid ja pöördumised ei muutnudki midagi. Sa said juhtnööre ja sa juhatasid salakuulajaid, ütles ohvitser. Võta süüdistus omaks ja see kõik on möödas. Kõik ongi möödas, ütlesin ma talle. Aga süüd ma omaks ei võtnud.

Nad mõistsid mu surma.

Ma seisin särgiväel ravelliinil, ilm oli sombune ja väga soe, vihmaeelne, ma värisegin üleni, see on külmast, mõtlesin, mitte hirmust. Ma kartsin, ma kartsin kohutavalt, ma tahtsin elada, ma ei tahtnud üldsegi surra. Ma vaatasin ringi, ma otsisin pidepunkti. Seda ei olnud. Maailm oli hägune, luitunud, narmendavate servadega, kiri sellel oli konarlik, tähenduseta. Rohelises kalevis sõdurid olid üles rivistatud, nad seisisid tülpinud näoga. Seal tagapool oli rahvahulk, nende nägusid ma ei eristanud. Rinnuni ulatuva habemega timukas sammus minu juurde, käes musta värvi riidepalakas. Ta tahtis seda mulle silmadele siduda, ma raputasin pead ja vaatasin viimast korda Liivimaad. Siis põlvitasin ma paku ette ja langetasin pea. Puu mu põse all oli kare, ma surusin põse selle vastu. Üksinda me tuleme ja üksinda me läheme, mõtlesin. Alati üksinda. Ma oleksin tahtnud uinuda, selleks oleks tulnud silmad sulgeda, aga seda ma ei tahtnud. Sinu tahtmine sündigu, mõtlesin. Nüüd. Trummipõrin vaikus hetkeks. Ja siis kuulsin ma häält. Adrian, sosistas häält. Adrian... Ootamatult olin ma tagasi Püha Peetruse kirikus, ruum oli täis muusikat, täis hääli, vaikseid helinaid, mis mind raputasid, mu keha rappus, üle mu ihu jooksid külmavärinad, ruum oligi külm, hingeaur me suudest, ta oli minu kõrval, tema huuled, tema keha, tema sõrmed, ma surusin neid tugevasti-tugevasti, sõrmed põimusid, kaks suitsusammast, kaks ühtepõimunud puud, need, mida pole võimalik lahutada, mis püsivad, ei murdu, me olime tervik. Kusagilt muusika ja võlvide alt tõusis õhku musta värvi liblikas, see tiirutas peade kohal, hingede kohal, helide kohal, jälgisin teda lummatult, see on meile, mõtlesin, ainult meie teame. Nägin silmanurgast, kuidas timukas hoogu võttis, kuidas ta end tahapoolle kallutas, trummid põrisesid, need summutasid muusika, aga liblikas tiirutas endiselt ja ühtäkki oli neid palju, ümberringi tiirutas sadu kuldseid liblikaid, nende tiivad sahisid, see sahin oli kõrvulukustav, iga liblikas oli sõna ja sõnadest said read ja ma nägin tõlget, mida ma olin palunud, see oli kaunis, täiuslik, hirmuäratav, sõnad voogasid nagu lained, aga nad püsisid koos ja mina püsisin nendega, ma olin sõnadest lahutamatu, meie olime lahutamatud, ma pigistasin tugevasti-tugevasti Marta kätt, ära karda, Adrian, sosistas ta mulle, ära karda, ma ei jõua enam, ütlesin talle, ma olen väsinud, sa ei peagi jõudma, ütles ta, sa oled selle lõpuni teinud, sa oled vastu pidanud, see on ainult lause lõpp, Adrian, ainult lõpp, ainult punkt.

Seelugu on kirjanduslik fantaasia piiblitõlkija ning Põhjasõja märtri Adrian Virginiuse (1663—1706) elu ainetel. Tõsi on see, et Adrian suhtles tihedalt oma Riias elava ametivenna Ernst Glückiga. Samuti vastab tõele, et tegemist oli „talupoegade ooberstiga“, kes vallutajatele vastu pani ja kes talle esitatud süüdistusi kunagi omaks ei võtnud. Tekstis on kasutatud lõike Andreas ja Adrian Virginiuse tõlgitud Esimesest Moosese raamatust ning Iiobi raamatust.²

² Esimene Moosese raamat. Iiobi raamat. Tõlkinud 1687—1690 Andreas ja Adrian Virginius. Koostanud Kristiina Ross. Ümber kirjutanud Johanna Ross. Eesti Keele Sihtasutus, 2003.